

Studia i Materiały. *Miscellanea Oeconomicae*
Rok 19, Nr 1/2015
Wydział Zarządzania i Administracji
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

**Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie
– doświadczenia i wyzwania**

Joanna Garlińska-Bielawska¹

REGIONALNA INTEGRACJA GOSPODARCZA W AFRYCE SUBSAHARYJSKIEJ A ZAANGAŻOWANIE KAPITAŁOWE (BIZ) SPOZA KONTYNENTU

Wprowadzenie

Zgodnie z teorią międzynarodowej integracji gospodarczej, zachodzące procesy integracyjne powinny stymulować nie tylko efekty w dziedzinie handlu, ale również inwestycji. Napływ kapitału jako efekt regionalizmu jest szczególnie ważny dla gospodarek krajów słabo rozwiniętych. Afryka jest kontynentem, gdzie funkcjonuje zarówno największa ilość państw słabo rozwiniętych, jak i względna (w stosunku do liczby państw), największa ilość ugrupowań i porozumień integracyjnych na świecie. Z tego względu stymulowanie napływu kapitału przez ugrupowania integracyjne do krajów – członków ma tu szczególne znaczenie.

Celem artykułu jest analiza zmian zaangażowania kapitałowego (BIZ) spoza Afryki w ugrupowaniach integracyjnych Afryki Subsaharyjskiej. Dokonano tego dla pięciu ugrupowań regionu, które są filarami budowanej Afrykańskiej Wspólnoty Gospodarczej (AEC): Wspólnego Rynku Afryki Wschodniej i Południowej (COMESA), Wspólnoty Rozwoju Afryki Południowej (SADC), Wspólnoty Państw Afryki Wschodniej (EAC), Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) oraz Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Centralnej (EC-CAS). Zastosowano metodę analityczno-opisową z wykorzystaniem krajowych i zagranicznych źródeł literaturowych oraz danych statystycznych UNCTAD.

1. Efekty inwestycyjne w teorii międzynarodowej integracji gospodarczej

Głównym, ekonomicznym celem tworzenia międzynarodowych ugrupowań integracyjnych jest zintensyfikowanie wzrostu i rozwoju gospodarczego partnerów

¹ Dr Joanna Garlińska-Bielawska, adiunkt, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

poprzez ożywienie handlu i stymulację inwestycji na obszarze zintegrowanym. Każda forma ugrupowania integracyjnego przewiduje zniesienie ceł wewnątrz ugrupowania co prowadzi do zwiększenia rozmiarów dotychczasowego rynku. Daje to przedsiębiorstwom możliwości zwiększenia korzyści skali a jednocześnie poprzez zaostrzenie konkurencji wymusza działania „proefektywnościowe” (obniżkę kosztów produkcji, poprawę jakości, szybszą absorbcję postępu technicznego itp.). Zaostrzona konkurencja w ugrupowaniu osłabia też pozycję dotychczas dominujących na poszczególnych rynkach przedsiębiorstw, zmusza do łączenia się a czasem oznacza upadek. Ma to szczególne znaczenie dla małych gospodarek, w których rozmiar rynku krajowego jest ograniczeniem dla wzrostu efektywności gospodarowania². W głębszych formach integracji efekty te mogą być wzmocnione przez swobodny przepływ usług i czynników produkcji na obszarze zintegrowanym.

Klasyczne efekty inwestycyjne należą do dynamicznych (długookresowych) efektów międzynarodowej integracji gospodarczej. Wyróżnia się tu efekty kreacji i przesunięcia (odwrócenia) inwestycji³. W odróżnieniu od krótkookresowych efektów handlowych, gdzie kreacja handlu jest podstawowym, korzystnym, z punktu widzenia dobrobytu światowego efektem, przesunięcie natomiast niekorzystnym (choć bywa, że z punktu widzenia słabo rozwiniętych krajów członkowskich ugrupowania – pożądanym⁴), w przypadku długookresowych efektów inwestycyjnych takie podejście nie jest właściwe. Efekt kreacji inwestycji to zwiększenie się sumy łącznych inwestycji w gospodarce światowej jako konsekwencja utworzenia ugrupowania integracyjnego a efekt przesunięcia inwestycji to przeniesienie inwestycji z krajów trzecich do krajów członkowskich ugrupowania⁵. Ich interpretacja ekonomiczna jest jednak niejednoznaczna. Przesunięcie inwestycji może być zjawiskiem pozytywnym i oznaczać efektywniejsze wykorzystanie kapitału tam, gdzie jego krańcowa efektywność jest wyższa, prowadząc w rezultacie do wzrostu łącznego dochodu krajów członkowskich (nie wyklucza to strat właścicieli czynników produkcji z krajów trzecich, z których kapitał się przesuwa). Kreacja inwestycji powoduje wzrost PKB, pod warunkiem, że potencjalne oszczędności są większe od możliwości inwestowania lub jeśli można wywołać większą skłonność do oszczędzania i utrzymać ten wysoki poziom. W przeciwnym przypadku kreacja inwestycji może prowadzić do strat, poprzez przyczynianie się do recesji⁶.

² K. Żołądkiewicz, *Regionalizacja i regionalizm w gospodarce światowej*, [w:] *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, Orłowska R., Żołądkiewicz K. (red.), PWE, Warszawa 2012, s. 186-187.

³ F. Machlup, *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*, PWN, Warszawa 1986, s. 163.

⁴ Z. Dobosiewicz, *Kraje rozwijające się we współczesnej gospodarce światowej*, Książka i Wiedza, Warszawa 1976, s. 226.

⁵ J. Misala, *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*. Wyd. SGH, Warszawa 2001, s. 359.

⁶ F. Machlup, *Integracja gospodarcza...*, *op.cit.*, s. 164-165.

W rozwoju i integracji krajów słabo rozwiniętych, szczególne znaczenie mają bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ). Ich napływ nie powoduje stosunku dłużnego i pozwala chronić oszczędności krajowe. Na tle innych możliwości pozyskania kapitału do regionu cierpiącego na jego brak, daje to tej formie jakościową przewagę. W efekcie przyciągnięcie BIZ uważa się za jeden z głównych celów ekonomicznych krajów tworzących ugrupowania integracyjne⁷. Do korzyści z napływu kapitału bezpośredniego zalicza się między innymi: zwiększenie potencjału produkcyjnego i liczby miejsc pracy w kraju przyjmującym oraz przepływ technologii i wiedzy, powodujący wzrost ogólnej efektywności działania⁸. Tworzenie ugrupowań integracyjnych oddziałuje zarówno na wewnątrzregionalne przepływy BIZ jak i na ich napływ spoza regionu. Już mechanizm liberalizacji handlu i integracji rynków na obszarze zintegrowanym ułatwia działanie firmom tam obecnym (tzw. *insiders*) równocześnie przyciągając firmy spoza regionu (tzw. *outsiders*). Zawarcie w porozumieniach regionalnych postanowień w zakresie liberalizacji i/lub ochrony inwestycyjnej stwarza warunki do zwiększenia przepływów kapitałowych, a szeroka (obejmująca regulacje inwestycyjne zarówno dla regionalnych jak i poza regionalnych inwestorów) harmonizacja polityki we wdrażaniu porozumień, między innymi zmniejsza ryzyko i tym samym zachęca do dokonywania inwestycji. Niekiedy porozumienia regionalne obejmują też umożliwienie lub wręcz realizację szerszych projektów inwestycyjnych, co prowadzi do dodatkowych, nowych możliwości inwestycyjnych. Mechanizmy oddziaływania regionalnej integracji gospodarczej na przepływy BIZ przedstawiono w tabeli 1.

Inwestycje w ugrupowaniach integracyjnych mają też bardzo istotne znaczenie dla poprawy warunków sprzyjających procesowi integracyjnemu na obszarze zintegrowanym. Jeśli takowe zapisy znajdują się w treści zawieranych układów, ich napływ na obszar ugrupowania jest *de iure* łatwiejszy. Wobec zazwyczaj skromnych zasobów wewnętrznych, bezpośrednie inwestycje zagraniczne niezbędne są do uzyskania/pogłębienia komplementarności gospodarek krajów członkowskich a także do rozwoju infrastruktury gospodarczej (transportowej, bankowej, telekomunikacyjnej), bez której postęp procesu integracyjnego na obszarze ugrupowania jest raczej niemożliwy, a w integracji krajów rozwijających się celowane środki na rozwój infrastruktury są zazwyczaj i rzadkie i niewielkie.

⁷ A. Zorska, *Korporacje transnarodowe, przemiany, oddziaływania, wyzwania*, PWE, Warszawa 2007, s. 38.

⁸ E. Czarny, J. Menkes, *Napływ kapitału bezpośredniego do krajów rozwijających się – wybrane zagadnienia ekonomiczne i prawne*, Bank i Kredyt, sierpień-wrzesień 2007, s. 66-67.

Tabela 1. Mechanizmy oddziaływania regionalnej integracji gospodarczej na bezpośrednie inwestycje zagraniczne.

MECHANIZM	ODDZIAŁYWANIE NA WEWNĄTRZREGIONALNE PRZEPIŁY BIZ	ODDZIAŁYWANIE NA NAPŁYW BIZ SPOZA REGIONU
Zawarcie w porozumieniach regionalnych postanowień w zakresie liberalizacji handlu i integracji rynków	Ułatwia reorganizację produkcji na poziomie regionalnym łącznie z inwestycjami i dywestycjami (sprzedażą, likwidacją działalności)	Przyciąga nowe inwestycje z państw trzecich poprzez powiększenie się rozmiarów rynków, i tworzenie się globalnych łańcuchów wartości
Zawarcie w porozumieniach regionalnych postanowień w zakresie liberalizacji i/lub ochrony inwestycyjnej	Ułatwia i zachęca rodzimych inwestorów do zwiększonych przepływów kapitałowych z uwzględnieniem działających już na danym obszarze inwestorów z krajów trzecich	Ułatwia i zachęca do inwestycji nowych inwestorów z krajów trzecich, dotychczas w regionie niedziałających
Harmonizacja polityki we wdrażaniu porozumień regionalnych	Zachęca do inwestycji poprzez redukcję kosztów transakcyjnych oraz zmniejszenie ryzyka	Ułatwia i zachęca do inwestycji w regionie pod warunkiem, że harmonizacja obejmuje regulacje inwestycyjne dla inwestorów z krajów trzecich
Zawarcie w porozumieniach regionalnych postanowień o realizacji szerszych regionalnych projektów inwestycyjnych (np. infrastrukturalnych) lub ich umożliwienie	Zapewnia zwiększenie możliwości inwestycyjnych	Zapewnia zwiększenie możliwości inwestycyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: UNCTAD, *Regional integration and foreign direct investment in developing and transition economies*, 2013, www.unctad.org, (01.09.2014), *Regional integration and foreign direct investment in developing and transition economies*, www.unctad.org, (01.09.2014).

2. Specyfika integracji regionalnej kontynentu afrykańskiego

Regionalna integracja gospodarcza stała się ważną kwestią dla państw afrykańskich wkrótce po uzyskaniu przez nie niepodległości. Złożyły się na to dwa podstawowe aspekty: samo dążenie „młodych” państw do integracji mające jeszcze kolonialne korzenie, jak i zewnętrzne wpływy, szczególnie inspirowane modną w tamtym okresie myślą R. Prebischa. W efekcie w latach 60. XX w. powstało w Afryce wiele ugrupowań, które oplotły kontynent gęstą siecią tworząc na nim tzw. *spaghetti bowl*. Same ugrupowania do dnia dzisiejszego wielokrotnie się przekształcały i zmieniał się ich skład członkowski. Nie pozostało to bez negatywnego wpływu na efekty integracyjne, choć oczywiście nie był i nie jest to jedynie czynnik odpowiadający za często mierne efekty ich funkcjonowania. Wielość nakładających się na siebie ugrupowań integracyjnych w połączeniu z generalnym brakiem efektywności działania, skłoniło Unię Afrykańską do próby racjonalizacji procesu integracyjnego w Afryce – rozpoczęcia w 1994 r. budowy Afrykańskiej Wspólnoty Gospodarczej AEC, która ma się zakończyć powstaniem kontynentalnej, panafrykańskiej unii gospodarczej i walutowej do 2028 r. Wstępne

założenie to wzmocnienie filarów – siedmiu ugrupowań integracyjnych, z których pięć funkcjonuje w Afryce Subsaharyjskiej. Należą do nich: Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Centralnej (ECCAS), Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej (SADC), Wspólnota Państw Afryki Wschodniej (EAC), Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) oraz Wspólny Rynek Afryki Wschodniej i Południowej (COMESA). Zostały one przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Wybrane afrykańskie ugrupowania integracyjne w 2014 r.

UGRUPOWANIE	ROZPOCZĘCIE FUNKCJONOWANIA	SKŁAD CZŁONKOWSKI
Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Centralnej (ECCAS)	1984 Powstała z połączenia Unii Celnej i Gospodarczej Afryki Środkowej (UDEAC) i Wspólnoty Gospodarczej Krainy Wielkich Jezior (CEPGL) oraz przyjęcia Republiki św. Tomasza i Książęcej w 1983 r.	Angola, Burundi, Czad, DRKongo, Republika Środkowoafrykańska, Gabon, Gwinea Równikowa, Kamerun, Kongo, Republika św. Tomasza i Książęca, Rwanda
Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej (SADC)	1992 Powstała z przekształcenia Południowoafrykańskiej Konferencji Koordynacji Rozwoju (SADCC).	Angola, Botswana, Demokratyczna Republika Kongo, Lesotho, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namibia, RPA, Seszele, Suazi, Tanzania, Zambia, Zimbabwe
Wspólnota Państw Afryki Wschodniej (EAC)	2001 tzw. EAC II	Burundi, Kenia, Tanzania, Runda, Uganda
Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS)	1975	Benin, Burkina Faso, Gambia, Ghana, Gwinea, Gwinea-Bissau, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone, Togo, Wybrzeże Kości Słoniowej, Zielony Przylądek
Wspólny Rynek Afryki Wschodniej i Południowej (COMESA)	1994 Wywodzi się z Preferencyjnej Strefy Handlowej dla Afryki Wschodniej i Południowej (PTA)	Burundi, Egipt, Erytrea, Etiopia, Demokratyczna Republika Kongo, Dżibuti, Kenia, Komory, Libia, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Seszele, Suazi, Sudan, Uganda, Ruanda, Zambia, Zimbabwe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M.N. Jovanovic, *The Economics of International Integration*, Edward Elgar Publishing 2006, s. 702-710; *Membership of Regional Trading Arrangements (RTAS)*, www.wto.org, (30.12.2011).

Warto zaznaczyć, że takie państwa takie jak: Czad, Gabon, Gwinea Równikowa, Kamerun, Kongo i Republika Środkowoafrykańska tworzą subgrupowanie na terytorium ECCAS – Wspólnotę Gospodarczą i Monetarną Państw Afryki Środkowej (*Communauté Economique et Monétaire de l'Afrique Centrale CEMAC*).

Państwa te posługują się frankiem CFA (Frank Współpracy Finansowej w Afryce Środkowej), sztywno powiązany z euro. Podobnie jest w *ECOWAS*, gdzie część państw członkowskich ugrupowania (Benin, Burkina-Faso, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gwinea Bissau, Mali, Niger, Senegal i Togo) należy także do subgrupowania – Zachodnioafrykańskiej Unii Ekonomicznej i Monetarnej (*West African Economic and Monetary Union-WAEMU*). Państwa te również posługują się frankiem CFA (w tym przypadku jest to Frank Afrykańskiej Wspólnoty Finansowej).

3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w ugrupowaniach Afryki Subsaharyjskiej

W latach 60. i 70. XX w. kraje słabo rozwinięte ograniczały możliwości wchodzenia obcego kapitału na swoje terytoria, z powodu obaw związanych ze zbyt dużą siłą ekonomiczną i polityczną zagranicznych podmiotów⁹. W Afryce promowano budowanie ładu politycznego i gospodarczego dla Afrykanów i przez Afrykanów ograniczając się w tym względzie do zasobów dostępnych jedynie w granicach państw¹⁰, a więc często eliminując zagraniczne inwestycje, które w XXI w. uważa się, także w Afryce za instrument promocji integracji i zrównoważonego rozwoju regionalnego¹¹.

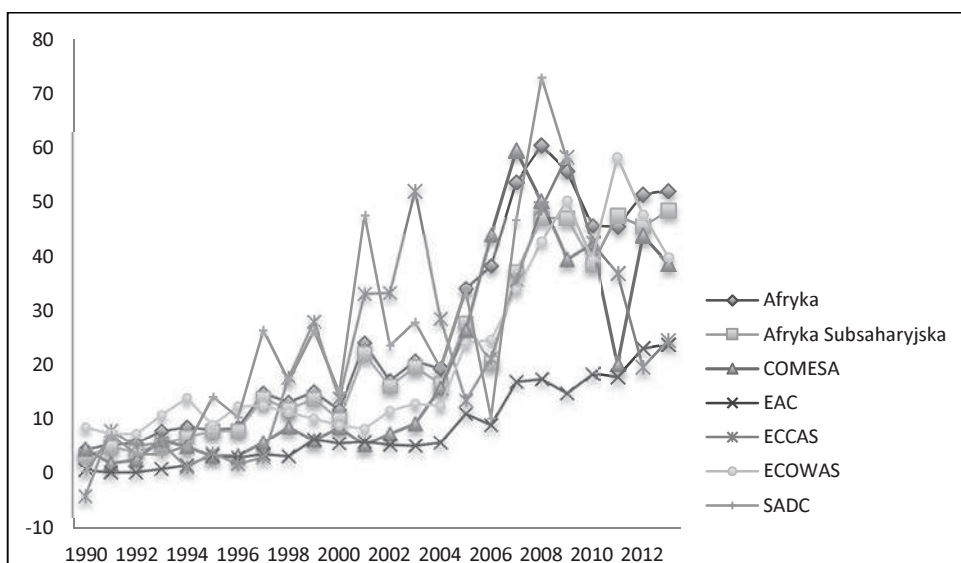
W okresie dwudziestu lat (1970-1990) zanotowano średnioroczny napływ BIZ do Afryki w śladowej wysokości 3,3 USD per capita. Z uwagi na lokowanie znaczącej części inwestycji w Afryce Północnej, przeciętny napływ BIZ per capita do Afryki Subsaharyjskiej był jeszcze niższy i wynosił średniorocznie 2,8 USD. Napływ do poszczególnych ugrupowań kształtował się od poniżej 1 USD per capita w EAC (szczególna niechęć Tanzanii do przyjmowania BIZ w tamtym okresie), poprzez ok. 2 USD w COMESA (2 USD) i SADC (2,35 USD) do ponad 4 USD w ECCAS (4,25 USD) i ECOWAS (4,4 USD). Wartość napływu BIZ do regionu zaczęła wyraźnie wzrastać od połowy lat 90. XX w., wraz z nadejściem fali nowego regionalizmu i zmiany stosunku do zagranicznych inwestycji bezpośrednich zarówno poszczególnych państw jak i całych ugrupowań integracyjnych. Przedstawiono to na wykresie 1.

W efekcie, w drugiej dekadzie XXI w. Afryka przyjmuje rocznie ponad 50 USD per capita (52 USD w 2013 r.), a z uwagi na obniżony napływ BIZ do Afryki Północnej spowodowany w dużej mierze „Arabską Wiosną”, niewiele mniej przypada na Afrykę Subsaharyjską (48 USD w 2013 r.). Warto zwrócić też uwagę, że kryzys gospodarczy początku XXI w. miał tylko nieznaczny wpływ (niewielki spadek w 2009 r.) na absorbcję BIZ przez Afrykę, będącą przez cały czas na peryferiach procesu globalizacji.

⁹ E. Czarny, J. Menkes, *Napływ kapitału...*, *op.cit.*, s. 66.

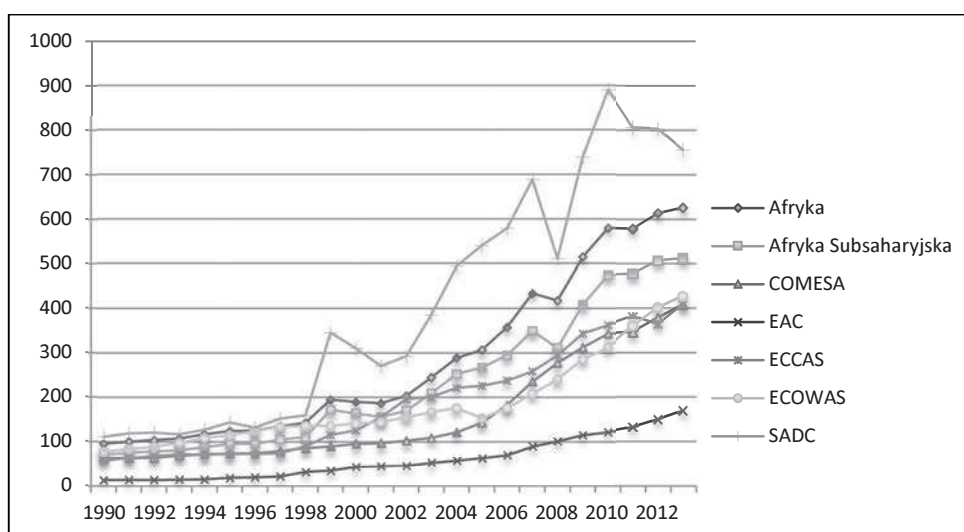
¹⁰ T. Kolański, *Zarządzanie postkolonialne. Otoczenie biznesu w Afryce Subsaharyjskiej*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 308.

¹¹ UNCTAD, *Trade Liberalization, Investment and Economic Integration in African Regional Economic Communities Towards African Common Market*, 2012, s. 32-33, www.unctad.org, (01.09.2014),

Wykres 1. Napływ BIZ per capita do Afryki, Afryki Subsaharyjskiej i afrykańskich ugrupowań integracyjnych w latach 1990-2013 (USD).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>, (15.09.2014).

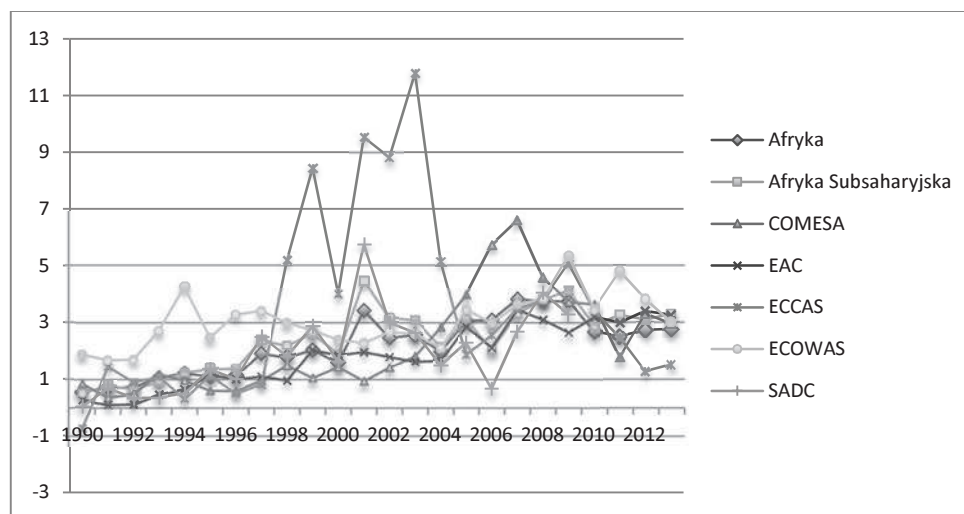
Wykres 2. Wielkość zasobów BIZ per capita w Afryce, Afryce Subsaharyjskiej i afrykańskich ugrupowaniach integracyjnych w latach 1990-2013 (USD),

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>, (15.09.2014).

Konsekwencją wzrostu napływu BIZ na kontynent jest regularne zwiększanie się ich zasobów od końca lat 90 XX w. Przedstawiono to na wykresie 2.

W dziesięcioleciu 1980-1990 średnia wielkość zasobów BIZ per capita w Afryce wynosiła 83,3 USD, w tym w Afryce Subsaharyjskiej było to 69,5 USD. Natomiast w okresie 2000-2010 było to już odpowiednio w Afryce – 314,8 USD i w Afryce Subsaharyjskiej 258 USD. W analizowanych okresach zasoby BIZ per capita w poszczególnych ugrupowaniach wzrosły odpowiednio: w EAC z 13 do 70 USD, w COMESA i ECOWAS z 46 do 167 i 185 USD, w ECCAS z 52 do 226 USD i w rozszerzonym już (1995 r.) o RPA – SADC z 134 do 481 USD per capita. Ugrupowanie to nieprzerwanie od lat 90 XX w. cechuje najwyższa wartość zasobów BIZ per capita ze wszystkich filarów AEC w Afryce Subsaharyjskiej.

Analiza stosunku napływu BIZ w odniesieniu do generowanego PKB potwierdza wzrost napływu inwestycji od drugiej połowy lat 90. XX w., kiedy to rozpoczęły się zmiany w ugrupowaniach związane z nową falą regionalizmu. Zwraca uwagę szczególnie wysoki udział BIZ w stosunku do PKB we Wspólnocie Gospodarczej Państw Afryki Centralnej (ECCAS) w okresie 1999-2003 (wykres 3.). Jest to jeden z najbiedniejszych regionów Afryki, a do ugrupowania należą między innymi kraje, klasyfikowane jako upadłe (DR Kongo, Republika Środkowoafrykańska, Rwanda), a więc takie, w których rząd traci fizyczną kontrolę nad swym terytorium lub też nie ma monopolu na prawomocne użycie siły¹². Z definicji są to kraje o bardzo niestabilnym środowisku politycznym, a to z kolei postrzegane jest przez inwestorów jako podstawowa bariera inwestycyjna¹³.

Wykres 3. Napływ BIZ do Afryki, Afryki Subsaharyjskiej i afrykańskich ugrupowań integracyjnych w stosunku do PKB w latach 1990-2013 (%),

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>, (15.09.2014).

¹² T. Kolasiński, *Zarządzanie postkolonialne...*, op.cit., s. 202.

¹³ CEED. *Africa – Europe on the Global Chessboard: The New Opening*, 2013, s. 57, www.ceedinstitute.org, (01.09.2014).

Niemniej, Afryka wyłamuje się też od pewnych dość powszechnych reguł, gdyż bardzo wysokiemu ryzyku inwestycyjnemu na tym kontynencie, towarzyszy równie wysoka stopa zwrotu od inwestycji, szczególnie w tych branżach, w których niezbędne jest duże zaangażowanie kapitałowe. Dla przykładu: średnia stopa zwrotu od inwestycji amerykańskich w okresie 1991-1996 w grupie krajów słabo rozwiniętych wynosiła 16%, w tym: dla krajów Ameryki Łacińskiej było to 14%, dla krajów Azji i Pacyfiku 21% a dla Afryki aż 30%¹⁴.

Na początku XXI w. należy podkreślić też konkretne działania afrykańskich ugrupowań integracyjnych idące w kierunku otwarcia się na inwestycje np. implementację Kodeksu Inwestycyjnego w EAC (*EAC Investment Code*), mające między innymi na celu poprawę klimatu inwestycyjnego np. Protokół w sprawie Finansów i Inwestycji SADC (*SADC Protocol on Finance and Investment*), oba z 2006 r. oraz ustanowienie Wspólnego Obszaru Inwestycyjnego (*COMESA Common Investment Area*) w COMESA w 2007 r. Pomimo tych działań, jak dotąd stosunek napływu BIZ do PKB w poszczególnych ugrupowaniach zwiększył się nieznacznie, a w COMESA wręcz znacząco spadł z 7% w 2007 r. do 3% w 2013 r. (wykres 3). Można jednak spodziewać się, że tendencja ta w dłuższym okresie czasu odwróci się. Skłaniają ku temu wspomniane już działania afrykańskich ugrupowań integracyjnych na rzecz stwarzania lepszych warunków inwestycyjnych w połączeniu ze względnie dobrą sytuacją gospodarczą regionu od początku XXI w. Warto zwrócić też uwagę, że ostatni kryzys gospodarczy dotknął Afrykę tylko w nieznacznym stopniu. W latach 2008-2009 dochody z eksportu, wydatki na import czy przekazy od emigrantów zmniejszyły się, 2009 r. Afryka obok Azji Południowej była rejonem świata z dodatnim wzrostem gospodarczym¹⁵.

Względnie dobra (w porównaniu do lat poprzednich) sytuacja gospodarcza w połączeniu z bogatymi zasobami surowców naturalnych, niewątpliwie stanowi atut dla podmiotów dokonujących inwestycji, szczególnie tych, o charakterze *resource seeking*. W raporcie CEED państwa Afryki Subsaharyjskiej zostały pogrupowane w trzy kategorie, których nazwy pochodzą od afrykańskich zwierząt. Wyróżniono państwa – gepardy, krokodyle i guźce¹⁶. Zestawienie ich z członkostwem w poszczególnych ugrupowaniach integracyjnych pokazuje tabela 3.

Gepardy rozwijają się najszybciej, charakteryzują się względną stabilnością polityczną i znaczną poprawą otoczenia biznesowego. Krokodyle to państwa, których przyszłość jest niepewna, ale które mogą oferować lukratywne możliwości biznesowe, natomiast guźce symbolizują państwa niestabilne, charakteryzujące się

¹⁴ M. Obwona, K.A. Egesa, *FDI flows to Sub-Saharan Africa: Uganda Country Case Study*, [w:] *Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa: Origins, Targets, Impact and Potential*, S. Ibi Ajayi (red.), African Economic Research Consortium, Nairobi 2006, s. 210.

¹⁵ Szerzej: J. Garlińska-Bielawska, *Implications of the Eurozone crisis for selected African countries*, [w:] *Global and Regional Implications of the Euro Area Crisis*, E. Molendowski, P. Stanek (red.), PWN, Warszawa 2014, s. 193-199.

¹⁶ CEED, *Africa – Europe on the Global Chessboard: The New Opening*, 2013, s. 18, www.ceedinstitute.org, (01.09.2014).

niepewnymi prognozami co do wzrostu i rozwoju gospodarczego. Widać więc, że najlepsze prognozy inwestycyjne wśród filarów AEC można sformułować dla południowej (SADC) i zachodniej (ECOWAS) części Afryki.

Tabela 3. Afrykańskie kraje – gepardy, krokodyle i guźce oraz ich przynależność do wybranych subsaharyjskich ugrupowań integracyjnych.

GEPARDY		KROKODYLE		GUŹCE	
KRAJ	UGRUPOW.	KRAJ	UGRUPOW.	KRAJ	UGRUPOW.
Botswana	SADC	Angola	ECCAS, SADC	RSA	ECCAS, CEMAC
Burkina Faso	ECOWAS, WAEMU	Benin	ECOWAS, WAEMU	Czad	ECCAS, CEMAC
Gambia	ECOWAS	Burundi	COMESA, EAC, ECCAS	DR Kongo	ECCAS, COMESA, SADC
Ghana	ECOWAS	Kamerun	ECCAS, CEMAC	Gwinea Równikowa	ECCAS, CEMAC
Malawi	COMESA, SADC	Kongo	ECCAS, CEMAC	Erytrea	COMESA
Mozambik	SADC	WKS	ECOWAS, WAEMU	Gwinea-Bissau	ECOWAS, WAEMU
Namibia	SADC,	Dżibuti	COMESA	Mali	ECOWAS
Rwanda	ECCAS, EAC, COMESA,	Etiopia	COMESA	Somalia	-
Sierra Leone	ECOWAS	Gabon	ECCAS, CEMAC	Sudan Pd.	-
Tanzania	EAC, SADC	Gwinea	ECOWAS,	Sudan	COMESA
Zambia	COMESA, SADC	Kenia	EAC, COMESA		
		Liberia	ECOWAS		
		Niger	ECOWAS, WAEMU		
		Nigeria	ECOWAS		
		Senegal	ECOWAS, WAEMU		
		Togo	ECOWAS, WAEMU		
		Uganda	COMESA, EAC		
		Zimbabwe	COMESA, SADC		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Africa-Europe on the Global Chessboard: The New Opening*, CEED 2013, www.ceed institute.org (01.09.2014); *Economic Development in Africa. Intra – African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism*, UNCTAD 2013, www.unctad.org, (01.09.2014).

Przeszłość kontynentu odbija się wyraźnie na strukturze pochodzenia kapitału obcego w Afryce. W 1960 r. wartość globalna BIZ ulokowanych w Afryce szacowana była na prawie 15 mld USD. Dwie trzecie tych inwestycji przypadało na kapitał tylko dwóch europejskich państw: Wielkiej Brytanii (5 mld USD) i Francji (4,8 mld USD). Jednocześnie 2 mld USD inwestycji pochodziło z Belgii; 1,2 mld USD ze Stanów Zjednoczonych; 0,1 mld USD Republiki Federalnej Niemiec¹⁷. Pomimo upływu lat, to właśnie Francja i Wielka Brytania oraz Stany Zjednoczone pozostają głównymi „inwestorami” w Afryce, choć przypada na nie łącznie, już tylko połowa wszystkich ulokowanych na kontynencie inwestycji (tabela 4).

Tabela 4. Udział głównych inwestorów w Afryce (%)

Lp.	Kraj	udział
1.	Francja	17,9
2.	Stany Zjednoczone	17,5
3.	Wielka Brytania	14,6
4.	Malezja	6,0
5.	RPA	5,7
6.	Chiny	4,0
7.	Niemcy	4,0
8.	Szwajcaria	3,9
9.	Włochy	3,2
10.	Singapur	3,0
11.	Norwegia	2,9
12.	Japonia	2,5
13.	Belgia	2,3
14.	Hong Kong	2,0
15.	Kanada	1,5
16.	Portugalia	1,5
17.	Szwecja	1,2
18.	Holandia	0,9
19.	Indie	0,8
20.	Dania	0,6
	Pozostali inwestorzy	3,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: UNCTAD [2013a], *Economic Development in Africa. Intra – African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism*, www.unctad.org, (01.09.2014). Dane przedstawione przez kraje pochodzenia inwestorów, dotyczą lat 2000-2011.

Zmniejszenie udziału głównych inwestorów następuje sukcesywnie, na rzecz szczególnie dwóch krajów: Chin i Indii. Ich udział w globalnych inwestycjach w Afryce jest jeszcze niewielki (odpowiednio 4% i 0,8%), niemniej tempo wzrostu

¹⁷ Z. Dobosiewicz, *Obcy kapitał we współczesnej Afryce*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1968, s. 22-23.

inwestycji z tych krajów jest imponujące. W latach 2000-2010 inwestycje indyjskie wzrastały o 26,6% rocznie a chińskie prawie o 100% (91,7%)¹⁸.

Inwestycje chińskie znacząco różnią się od tych pochodzących z Europy i Ameryki Północnej. W perspektywie historycznej, zachodnie i japońskie BIZ w Afryce Subsaharyjskiej pochodziły z prywatnych korporacji i koncentrowały się na maksymalizacji zysku w relatywnie krótkim horyzoncie czasowym. Inwestycje chińskie natomiast, w dużej mierze pochodzą z firm całkowicie lub częściowo państwowych, które mają dostęp do nisko kosztowego kapitału i koncentrują się na długookresowym dostępie do surowców lub są ściśle związane z udzielaniem pomocy¹⁹. Pośrednio dotyczą także rozwoju infrastruktury i są wyrazem nowego podejścia do współpracy kapitałowej pomiędzy krajami rozwijającymi się²⁰.

Jest to szczególnie ważne, jeżeli prowadzi się analizę pod kątem funkcjonowania ugrupowań integracyjnych w Afryce. Dramatyczny wręcz niedorozwój infrastruktury jest jednym z czynników spowalniających już i tak powolnie zachodzące procesy integracyjne, w tym rozwój wewnątrzregionalnego handlu, szacowanego na tym kontynencie nawet na mniej niż 10%. Chińczycy realizują liczne inwestycje infrastrukturalne, szczególnie w SADC i EAC, gdzie budowane są nowe drogi i połączenia kolejowe, modernizowane są porty, elektrownie, wodociągi i telekomunikacja. W samej tylko Angoli prowadzone chińskie inwestycje z tego zakresu warte są 3,2 mld USD²¹. Bez wątpienia pomaga to w osiągnięciu celów AEC, gdzie rozwój transportu i komunikacji jest podstawą X Rozdziału Traktatu z Abudży²². Niemniej rozwój infrastruktury to tylko jeden z warunków integracji, aby osiągnąć zintegrowanie *de facto* kontynentu konieczna jest dywersyfikacja gospodarek wraz z rzeczywistą wolą integracyjną partnerów, w tym z autentyczną wolą polityczną. Bez niej nawet inwestycje w infrastrukturę nie będą wspierać zacieśniania relacji, lecz zadawałać głównie zagranicznych inwestorów²³.

Wnioski końcowe

Od strony teoretycznej, za pomocą szeregu mechanizmów, tworzenie ugrupowań integracyjnych powinno wywoływać efekty inwestycyjne. Pomimo utworze-

¹⁸ ECA, *Making the Most of Africa's Commodities: Industrializing for Growth, Jobs and Economic Transformation. Economic Report on Africa 2013*. Economic Commission for Africa, African Union, Addis Ababa 2013, s. 86, http://www.uneca.org/sites/default/file/publications/era2013_eng_fin_low.pdf, (05.12.2013).

¹⁹ R. Kaplinsky, D. McCormick, M. Morris, *Impacts and challenges of a growing relationship between China and sub-Saharan Africa*, [w:] *The Political Economy of Africa*, V. Padayachee (red.), Routledge, London and New York 2010, s. 396.

²⁰ UNCTAD, *Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries*, 2007, s. 51-69, www.unctad.org, (01.09.2014).

²¹ G. Shelton, *China: Transport Network Partner for African Regional Integration?* The China Monitor, March 2010, s. 4.

²² *Treaty Establishing the African Economic Community* (1991), s. 42-44, [online] www.au.int, (30.08.2014).

²³ L. Firmanty, *Afryka we współczesnej polityce Chińskiej Republiki Ludowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 234.

nia wielu (a nawet zbyt wielu) ugrupowań integracyjnych w Afryce Subsaharyjskiej, prowadzona przez wiele lat na tym kontynencie polityka niechętna zagranicznym inwestycjom, wraz z umowami tzw. starego regionalizmu, spowodowała, że napływ BIZ był śladowy.

Głównymi inwestorami były: Francja, USA i Wielka Brytania. W okresie ostatniego półwiecza państwa „liderzy inwestycyjni” w Afryce Subsaharyjskiej nie zmieniły się, zmniejszył się natomiast ich udział w globalnych inwestycjach na kontynencie. Początek XXI w. to okres bardzo wysokiej dynamiki napływu inwestycji z Azji, szczególnie z Chin. Inwestycje te są dokonywane według innej „filozofii inwestowania” niż te dokonywane dotychczas przez Europejczyków czy Amerykanów. Część z nich to inwestycje infrastrukturalne, które pomagają krajom afrykańskim spełnić podstawowe warunki integracji, co może mieć pozytywny wpływ na funkcjonowanie porozumień regionalnych w przyszłości. Zbiegło się to z falą umów „nowego regionalizmu”, która przyniosła „lekkie ożywienie inwestycyjne”, niemniej w warunkach bardzo niskiego rozwoju i niestabilności polityczno-ekonomicznej części państw afrykańskich, nawet specjalne porozumienia inwestycyjne, to za mało do znacznego ożywienia napływu kapitału.

Pomimo tego ogólna sytuacja na kontynencie na początku XXI w. oraz jego zasoby pozwalają na przewidywanie, że długofalowo kapitał w postaci BIZ napływał będzie, szczególnie do południowej i zachodniej części Afryki. W tej sytuacji szczególnie ważne wydaje się wypracowanie przez poszczególne ugrupowania integracyjne odpowiedniej polityki inwestycyjnej. Takiej polityki, która pozwoliłaby na wykorzystanie zasobów w celu osiągnięcia jak najwyższego poziomu rozwoju gospodarczego regionu, a nie służyłaby tylko układowi zależności od zagranicznych inwestorów, dodatkowo ten rozwój utrudniającemu.

Bibliografia:

1. CEED. *Africa – Europe on the Global Chessboard: The New Opening*, 2013, www.ceed institute.org, (01.09.2014).
2. Czarny E., Menkes J., *Napływ kapitału bezpośredniego do krajów rozwijających się – wybrane zagadnienia ekonomiczne i prawne*, Bank i Kredyt, sierpień-wrzesień 2007.
3. Dobosiewicz Z., *Kraje rozwijające się we współczesnej gospodarce światowej*, Książka i Wiedza, Warszawa 1976.
4. Dobosiewicz Z., *Obcy kapitał we współczesnej Afryce*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1968.
5. ECA, *Making the Most of Africa's Commodities: Industrializing for Growth, Jobs and Economic Transformation. Economic Report on Africa 2013*. Economic Commission for Africa, African Union, Addis Ababa 2013, http://www.uneca.org/sites/default/files/publications/era2013_eng_fin_low.pdf, (05.12.2013).
6. Firmanty Ł., *Afryka we współczesnej polityce Chińskiej Republiki Ludowej*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
7. Garlińska-Bielawska J., *Międzynarodowa integracja krajów afrykańskich – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*. [w:] *Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie*, Molendowski E. (red.). Księga jubileuszowa dedykowana prof. I. Pietrzyk. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2012.

8. Garlińska-Bielawska J., *Implications of the Eurozone crisis for selected African countries*, [w:] *Global and Regional Implications of the Euro Area Crisis*. Molendowski E., Stanek P. (red.), PWN, Warszawa 2014.
9. Jovanovic M.N., *The Economics of International Integration*. Cheltenham – Northampton, Edward Elgar Publishing, MA 2006.
10. Kaplinsky R., McCormick D., Morris M. *Impacts and challenges of a growing relationship between China and sub-Saharan Africa*, [w:] *The Political Economy of Africa*, Padayachee V. (red.), Routledge, London and New York 2010.
11. Kolasiński T., *Zarządzanie postkolonialne. Otoczenie biznesu w Afryce Subsaharyjskiej*. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
12. Machlup F., *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*, PWN, Warszawa 1986.
13. *Membership of Regional Trading Arrangements (RTAs)*, www.wto.org, (30.08.2014).
14. Misala J., *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*. Wyd. SGH, Warszawa 2001.
15. Obwona M., Egesa K.A., *FDI flows to Sub-Saharan Africa: Uganda Country Case Study*, [w:] *Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa: Origins, Targets, Impact and Potential*, S. Ibi Ajayi (red.), African Economic Research Consortium. Nairobi 2006.
16. UNCTAD, *Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries*, 2007, www.unctad.org, (01.09.2014).
17. UNCTAD, *Trade Liberalization, Investment and Economic Integration in African Regional Economic Communities Towards African Common Market*, 2012, www.unctad.org, (01.09.2014).
18. UNCTAD, *Economic Development in Africa. Intra – African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism*, 2013, www.unctad.org, (01.09.2014).
19. UNCTAD, *Regional integration and foreign direct investment in developing and transition economics*, 2013, www.unctad.org, (01.09.2014).
20. Shelton G. *China: Transport Network Partner for African Regional Integration?*, The China Monitor, March 2010.
21. *Treaty Establishing the African Economic Community*, 1991, www.au.int, (30.08.2014).
22. Żołądkiewicz K., *Regionalizacja i regionalizm w gospodarce światowej*, [w:] *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, Orłowska R., Żołądkiewicz K. (red.), PWE, Warszawa 2012.
23. Zorska A., *Korporacje transnarodowe, przemiany, oddziaływania, wyzwania*, PWE, Warszawa 2007.

Abstrakt:

Celem artykułu jest analiza zmian zaangażowania kapitałowego (BIZ) spoza Afryki w wybranych ugrupowaniach integracyjnych Afryki Subsaharyjskiej. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że od lat 60 XX w. do połowy lat 90 XX w. ugrupowania integracyjne w Afryce Subsaharyjskiej tylko w nieznacznym stopniu stymulowały napływ kapitału spoza kontynentu. Na przełomie wieków rozpoczął się okres bardzo wysokiej dynamiki napływu inwestycji z Azji, szczególnie z Chin. Inwestycje te są dokonywane według innej „filozofii inwestowania” niż te dokonywane dotychczas przez Europejczyków czy Amerykanów. Część z nich to inwestycje infrastrukturalne, które pomagają krajom afrykańskim spełnić

podstawowe warunki integracji, co może mieć pozytywny wpływ na dalsze funkcjonowanie porozumień regionalnych w Afryce Subsaharyjskiej.

Regional economic integration in sub-Saharan Africa and the extra-African inflows of capital (FDI)

The aim of the paper is to analyze changes in non-African equity flows (FDI) in selected sub-Saharan Regional Economic Communities (RECs). The analysis leads to the conclusion that between the sixties until middle nineties of the XX century, inward FDIs to sub-Saharan Africa region have been only slightly stimulated by RECs. Since the beginning of XXI century, a period of high growth of investment flows from Asia has begun (mainly from China). The philosophy behind these new investments differs from those previously made by the Europeans or the Americans. Some of them are infrastructure projects that help African countries meet the basic conditions of integration. As such, they can have a positive impact on the sustainability of RECs in sub-Saharan Africa.

Joanna Garlińska–Bielawska, Ph.D., Cracow University of Economics.